

Літэратура:

1. Гусейнов, А. *Единство разнообразия*. Баку, изд.-во «Язычы», 1983.
2. Наджи, Флора, *Современность истории и история современности. Типы отношений к истории и современности в русской и азербайджанской прозе 1970 – 1980-х годов*, Баку, Мутарджим, 2012, стр.119
3. Кучукова, З. *Онтологический метакод как ядро этнопоэтики: карачаево-балкарская ментальность в зеркале поэзии*, Нальчик, 2005.
4. Султанов, К. *Национальное самосознание и ценностные ориентации литературы*, М., 2001.
5. Шарифова, С. *Смешение романа с научными жанрами*, 2012.

УДК 81: 008

ББК 811.161.3

РОЛЯ ГЕОРГІЯ ВАЛКАВЫЦКАГА ЁЎ ГІСТОРЫІ СТАНАЎЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ВЫДАННЯ “НАША НІВА”

Н. Борсук, к. філ. навук,
загадчык кафедры
беларускай і рускай моў
(Беларусь, Брэст, БрГТУ)

Анотацыя

У артыкуле разглядаецца гісторыя выдання газеты “Ніва”, асэнсоўваецца роля рэдактара штотыднёвіка Г. Валкавыцкага ў станаўленні і развіцці беларускіх выданняў на Беласточчыне. Аўтар таксама звяртае ўвагу на працу літаратурнага аб’яднання пры рэдакцыйнай калегіі газеты і прадстаўляе геаграфію чытачоў і карэспандэнтаў. У выніку фарміруецца яркае ўяўленне аб тым, як беларусы ў Польшчы паступова і мэтанакіравана заяўлялі аб сабе як нацыі.

Ключавыя словы:

газета “Ніва”, рубрыка, дыскусія, выданне, карэспандэнты, тыраж, літаратурнае аб’яднанне.

Георгій Валкавыцкі любіў паўтараць: “Журналістам я стаў па найўнасці”. Гэтымі словамі і пачынаюцца нататкі рэдактара газеты “Ніва”, кіраўніка літаратурнага аб’яднання “Беларухнаў” аўтара кнігі “Віра” [1, с. 5].

Прадвызначаны самім лёсам. Ён цудоўна адчуваў слова, яшчэ ў школьныя гады сачыненні юнака служылі ўзорам для іншых, а любімая выхавацелька, якая ўручала выпускніку пасведчанне аб заканчэнні сямігодкі, павіншавала Георгія з выдатнымі адзнакамі і пажадала літаратурных поспехаў, хаця хлопец нават у дзіцячых летуценнях не звязваў сваю будучыню з журналісцкай працай. Цягу да пяра ў Г. Валкавыцкага на нейкі час адбіў прафесар прафесійнай школы ў Гайнаўцы пан Зярка. Будучы слесар прадставіў настаўніку лірычны абразок замест хатняга сачынення. Пачынаючы творца не дачакаўся слоў падтрымкі,

карыснай парады. У словах настаўніка ён адчуў недавер, ноткі абвінавачвання ў падмане: “Ці гэта самастойная праца?”

Г. Валкавыцкі быў апантаны падарожжамі. Яшчэ ў школьныя гады з асаблівай асалодай калясіў па родным краі. З гадамі Г. Валкавыцкі не страціў гэтую звычку. Будучы супрацоўнікам “Беластоцкай газеты”, не любіў ездзіць збіраць вяскковы матэрыял на самаходзе. “З машыны – у хату, што з дзверцаў у дзверцы: не разгледзіш як трэба ні хаты, ні людзей, што ў ёй живуць. А галоўнае – не адчуеш паху зямлі, у кожным кутку – рознага... Сабраны па дарозе настрой (як яго наладжваў выпадковы спадарожнік!) і быў тым зыходным пунктам, з якога я браў быка за рогі. Тады і нарадзілася мара вандроўкі па Беласточчыне” [1, с. 102].

Яшчэ ў гады вучобы на ўніверсітэцкіх курсах у Варшаве Г. Валкавыцкі вызначаўся аналітычным розумам. Сценгазете, якую яму даручылі рэдагаваць, былі характэрны канкрэтнасць і крытычнасць. Менавіта гэтым аспектам і не спадабалася выданне дырэктару навучальнай установы: “Навошта выграбаць бруд? Гэтае пытанне-аргумент неаднойчы даводзілася чуць Г. Валкавыцкаму на пасадзе рэдактара: “Ніву” чытаюць у Амерыцы!” Безумоўна, гэтыя жыццёвыя ўрокі крыўдзілі маладога энтузіяста, прыводзілі яго часам у стан духоўнага спусташэння, але павярнуць з аднойчы абранага шляху ён ужо не змог. На наш погляд, жыццёвы прынцып Г. Валкавыцкага-журналіста, пазней – рэдактара газеты “Ніва” вызначаецца ў наступных словах: “... газетка павінна быць “нашай”, яе трэба рабіць для нас, не для чужых...; з пасеянага чартапалоху можна сабраць ружы” [1, с. 7–8].

Урок нацыянальнага ўсведамлення Г. Валкавыцкі атрымаў упершыню ў школьным узросце: паступіць у школу кадэтаў праваслаўнаму “паляку” было з галіны фантастыкі, пра гімназію альбо тэхнічную школу ў Вільні хлопец не марыў, бо такое навучанне было не па бацькавай кішэні. Ваганні маладога чалавека заўважыў настаўнік гісторыі, дырэктар падрыхтоўчых курсаў у Варшаве Тадэвуш Довят падчас яго вучобы на падрыхтоўчых курсах у Варшаве, які і прапанаваў Г. Валкавыцкаву разгледзець пытанне аб навучанні ў Савецкім Саюзе замест паступлення ў Акадэмію палітычных навук.

У 1954 годзе будучы рэдактар газеты “Ніва” скончыў Літаратурны інстытут і адправіўся на Беласточчыну. Прапанову працаваць у сталіцы ён не мог прыняць, бо такая будучыня асацыіравалася для яго з творчым спусташэннем. “Жыццё багатае і чым ніжэй – гусцейшае” [1, с. 9]. Пазіцыю па гэтым пытанні Г. Валкавыцкі паэтычна выказаў у вершы “Вецер з усходу”, які быў напісаны пасля заканчэння літаратурнага інстытута і надрукаваны на старонках аўтарытэтнага альманаха “Маладая гвардыя”.

Георгій Валкавыцкі спадзяваўся, што ў родным краі адчуе духоўную раўнавагу. Але ж журналісту “Беластоцкай газеты” (узначальваў сектар культуры) давалося ўсё вывучаць “у азбучным парадку”, бо, як высветлілася, ён не ведаў ні людзей, ні спраў. На ўсё жыццё запомнілася Г. Валкавыцкаму

сустрэча з горцам Янам Кавэцкім, які заахвоціў маладога журналіста да збірання беларускіх “канапелек”. Ян Кавэцкі гэтай справай пачаў займацца яшчэ да вайны.

Г. Валкавыцкі імкнуўся ажывіць культурнае, у прыватнасці, літаратурнае жыццё ў краі, што не засталася па-за ўвагай сакратара Саюза польскіх літаратараў Яна Марыю Гісгеса. Георгій Валкавыцкі звяртаецца ў бюро ВК ПАРП з прапановай стварэння беларускага тыднёвіка. Арганізацыйнага вопыту ў яго не было. Штуршком для прыняцця такога важнага рашэння паслужыў артыкул Ежы Равіча ў “Трыбуне Люду” (“Беларусы ў Польшчы”, 8 IX і 10 IX 1955 г.), у якім журналіст разважаў пра лёс беларускай меншасці, недахопы ў навучанні на беларускай мове, крытыкаваў мясцовыя ўлады ў занядбанні нацыянальнай культуры беларусаў. Безумоўна, рашучасці надала пастанова аб неабходнасці стварэння беларускай арганізацыі (дарэчы, Г. Валкавыцкі прымаў актыўны ўдзел у выпрацоўцы агульных напрамкаў дзейнасці таварыства).

Будучы рэдактар газеты пачаў ад загалоўка. Адкідваў двухчленныя сказы. Разумеў, што назва павінна быць простаай, сціслай, даходлівай. Спадзяваўся, што тыднёвік будучы чытаць людзі, якія беларускую мову не ведаюць, таму неабходна, каб назва выдання выклікала ў чытачоў адпаведныя асацыяцыі. Г. Валкавыцкі яшчэ хацеў, каб у загалоўку прасочвалася і гістарычнае карэнне. І раптам адчуў “дотык працягнутаай з гісторыі рукі, таксама “адзінай” віленскай “Нашай нівы”. Шмат чаго ў нас знойдзецца супольнага – вынік той жа “адзінасці”. Значыць, з загалоўкам справа ясная. Да прастаты і даходлівасці дадаў мілагучнасць і падтэкст” [1, с. 13].

Першага кастрычніка 1955 года на пасяджэнне рэдакцыі газеты “Трыбуна люду” Г. Валкавыцкі прадставіў макет будучай “Нівы”. На дванаццаці старонках размясціў уяўны матэрыял: на першай старонцы – вялікі здымак і хроніка; другой – каментарый тыдня, фотарэпартаж, дробязі; трэцяй – рэпартаж альбо праблемны артыкул, весткі з краіны; чацвёртай – ідэалогія, грамадскія пытанні, гісторыя з беларускім ухілам; пятай – “У Савецкай Беларусі”; шостаай, сёмай – верш і культурныя справы беларускага асяроддзя; восьмай – фальклор; дзевятай – аповесць; дзесятай – папулярна-навуковыя матэрыялы з сельскагаспадарчым ухілам; адзінаццатай – карэспандэнты, адказы, новыя кнігі, настаўніцкі куток, спорт. Дванаццатай – гумар, сатыра, гульні, цікаўнасці. З часам гэты варыянт відазмяняўся, дастасоўваўся да канкрэтных умоў, але ж у аснове цалкам застаўся такі.

Многія хацелі працаваць ў газеце. Спіс, які атрымаў Г. Валкавыцкі ад кадравіка беластоцкай РСВ, бадзёрыў. Але ж пасля суб'яседавання ў склад рэдакцыі трапіў толькі Міхась Хмялеўскі, астатнія не мелі ніякіх спроб у журналістыцы, не радаваў і іх узровень валодання беларускай мовай, ды і перадпенсійны ўзрост насцярожваў. Перад Г. Валкавыцкім стаяла няпростая задача – сабраць творчую, дысцыплінаваную каманду, якая наладзіць выпуск газеты. Дзякуючы намаганням рэдактара ў газету прыйшлі Васіль Баршчэўскі

(раней працаваў у “Беластоцкай газеце”), Аляксандр Амільяновіч (працаваў у кашалінскай газеце ў аддзеле лістоў), Язэп Рыбінскі (працаваў у кінатэатры на пасадзе білецёра), Мікола Матэйтчук (прыйшоў з пасады маладзёжнага апаратчыка), Андрэй Сошка (Вацлаў Асіповіч), Вера Ляўчук (будучая Валкавыцкая, публіцыст), Зося Бусловіч (выпускніца беларускага ліцэя ў Бельску) і Сакрат Яновіч.

Афіцыйна на пасаду галоўнага рэдактара Г. Валкавыцкі быў прызначаны толькі 1 лютага 1956 года, да гэтага часу тыднёвікам ён займаўся на грамадскіх пачатках. Сакратаром газеты стаў Міхась Баравік (дырэктар беластоцкай радыёстанцыі, адзін з заснавальнікаў “Беластоцкай газеты”). З мэтай наладзіць супрацоўніцтва з беларускім насельніцтвам у “Беластоцкай газеце” з’явіўся анонс, сутнасць якога зводзілася да таго, што журналісты газеты “Ніва”, якая будзе выходзіць у хуткім часе, запрашаюць да супрацоўніцтва. Яны прапануюць дасылаць карэспандэнцыю і выказваць прапановы адносна рэдагавання тыднёвіка. Як успамінае Г. Валкавыцкі: “Ад лістоў, якія паплылі ў рэдакцыю, магла закружыцца галава” [1, с. 16]. Вось некаторыя вытрымкі з іх: “Хай тыднёвік не кладзе ў галаву чытача формул... Няхай артыкулы будуць арыгінальныя, жывыя, каб уздзейнічалі не толькі на думкі, але і на ўяўленні і пачуцці. Няхай часопіс не толькі вучыць, заахвочвае і кіруе, але таксама спрыяе адчуванню прыгажосці жыцця, хай будзе мілым адпачынкам пасля працы..., хай будзе даступным маладым аўтарам” (А. Харкевіч, Новае Варова). “Ужо ад 1953 года, калі пакінуў беларускую школу ў Гайнаўцы, не бачыў і не чытаў нічога на сваёй роднай беларускай мове. А так хочацца. Многа чаго я ўжо забыўся, так, што мне цяпер цяжка гаварыць па-беларуску, бо, праўду сказаўшы, няма з кім... Спадзяюся, што наш часопіс дапаможа ліквідаваць гэтыя недахопы” (А. Лабасюк, Познань) [1, с. 17].

Першы нумар тыднёвіка ўбачыў свет – 11 лютага, другі – 19, трэці – 26 (дарэчы гэта быў з’ездаўскі нумар, бо выйшаў да ўстаноўчага з’езда Беларускага грамадска-культурнага таварыства). Працаваць было цяжка, не хапала самага неабходнага: не было, дзе жыць, не было ўласнага транспарту, друкарня не мела беларускага шрыфту, рэдакцыя – пішучай машынкі з беларускімі літарамі.

Як ні дзіўна, газету цёпла сустрэў польскі і савецкі друк (газеты “Звязда”, “Советская Белоруссия”). Прыветлівыя лісты даслалі беларускія пісьменнікі (Ніл Гілевіч), рэдакцыю газеты наведаў Пятро Глебка, а пасля візіту Г.Валкавыцкага ў Беларусь, на Беласточчыне пабывалі Піліп Пястрак, Янка Брыль.

Але ж з боку чытачоў чуліся і зласлівыя ноткі: “Я не разумею і дрэнна чытаю нядаўна вынайдзеную беларускую мову, і вельмі здзіўляюся, хто яе выдумаў і нам, беларусам, накінуў” [1, с. 20]. Партрэт польскага беларуса радавы паляк маляваў з чырвоным фарпосным сцягам у руках і пяцікутнай зоркай на ілбе. Ольштынскі двухтыднёвік “Вармія і Мазуры” ад 1 лютага

1957 года накіраваў джала свайго выдання на беларускі рух: “Ён штучны, спароджаны загадкавымі сіламі, чужы для тутэйшых людзей” [1, с. 36].

Паступова газета набывала напорыстасць, баявітасць. Гэтаму спрыялі дыскусіі, што наладжвала выданне. Так Мікалай Тарасевіч дзёрзкім артыкулам “Больш увагі праблемам моладзі” распачаў абмеркаванне маральнага вобліку маладых людзей, які асацыіраваўся ва ўяўленні журналіста з адсутнасцю творчага энтузіязму, жыццёвых ідэалаў, маральна-палітычным спусташэннем, танцулькамі, вузенькімі нагавічкамі і г.д. Безумоўна, не ўсе падзялялі пункт погляду журналіста (Лявон Майсяюк, Базыль Чачуга, Вітальд Мікульскі і інш.). Крыўда перапаўняла рэдактара “Нівы” за то, што сама моладзь у дыскусію не ўступала. Больш таго, спрабавала абвінаваціць рэдакцыю выдання ў тым, што яна “ўзяла напрамак на старэйшага чытача” [1, с. 45]. Прыемна канстатаваць той факт, што ў ходзе дыскусіі, што доўжылася амаль пяць месяцаў, была звернута ўвага на праблемы навучання беларускай мовы ў школах, адарванасць БГКТ ад вёскі, выхаванне маладога пакалення.

Што тычыцца журналіста Уладзіміра Паўлючука, то ён, дарэчы, распаліў страсці чытачоў артыкулам “Мары аб свеце адзіноцтва” (“Ніва”, 22.11.64). Яго публікацыю многія нашаніўцы палічылі шкоднай (Віктар Рудчык, Мікола Беразавец, Іван Чыквін, Мікалай Гайдук, Віктар Швед). Так Іван Чыквін пісаў: “Паўлючук узяў адзін чыста псіхалагічнай натуры факт, абагульніў яго. Даў практычную парадку “нежыццёвым” людзям: калі вы трапіце ў чужое вам асяроддзе, хутчэй шукайце сяброў, а то чакае вас самагубства. Смешна і дзіўна! Усё белымі ніткамі шыта. Інфанталізм. Аліенацыя фактаў, аліенацыя сітуацый, аліенацыя чалавечай думкі!” [1, с. 85].

З вясны да восені 1979 года бурліла ў “Ніве” дыскусія “Чаму моладзь уцякае з вёсак?” Узняў яе ўважлівы назіральнік з Белавежы Пётр Байко. Вершам “Пабяжлі зоркі ў цёмным небе” на дыскусію адгукнулася Ірына Бярозка, якая яшчэ ў дзіцячым узросце разам з бацькамі пакінула родную Беласточчыну, а зараз жыве ў палярнай Варкуце. Паэтычны твор, на наш погляд, яскрава пераканаў чытачоў “Нівы”, што шаснаццацігадовая дзяўчынка ведае цану роднай зямлі.

Вучыцца, як вядома, неабходна на добрых літаратурных тэкстах. Невыпадкава выдаўцы прынялі рашэнне друкаваць на старонках газеты творы вядомых беларускіх пісьменнікаў. Ужо ў другім нумары была змешчана “Зязюленька” Я. Брыля. Нельга не звярнуць увагу на той факт, што маладыя аўтары з Беларусі за гонар лічылі быць надрукаванымі на старонках “Нівы”. Невыпадкава Г. Бураўкін, А. Лойка даслалі ў рэдакцыю свае вершы. Не засталася па-за ўвагай рэдактара перакладчыцкая праца. Па перакананні Г.Валкавыцкага, яна мела двайную карысць. Па-першае, творца шукаў адпаведнае слова для ўзнаўлення і, такім чынам, вучыўся беларускай мове. Г.Валкавыцкі таксама займаўся гэтым відам літаратурнай дзейнасці, выкарыстоўваў веды, набытыя у Літінстытуце на перакладчыцкім семінары.

Па-другое, знаёмства з творамі замежнай літаратуры спрыяла задавальненню духоўных патрабаванняў чытача, сталенню яго эстэтычнага густу. І з гэтым нельга не пагадзіцца.

Мела поспех анкета “Беларуская культура і я”, якую правялі сярод польскіх пісьменнікаў, пераважна выхадцаў з Беларусі. У анкетаванні не прыняў удзел Тадэвуш Канвіцкі, як ён сам патлумачыў гэты факт – “з-за ленасці”. Па перакананні Г. Валкавыцкага, у польскай літаратуры – гэта найпрыгажэйшае слова аб беларусах і Беларусі” [1, с. 114].

Дыскусія “Якія мы людзі?” цягнулася амаль год і дала пачатак аднайменнай рубрыцы. З радасцю ўспрынялі чытачы рубрыкі: “Ад родных ніў” (у ёй пераважна выступалі выхадцы з народа); “Сустрэча з землякамі”, на старонках якой чытач мог пазнаёміцца з жыццёвым і творчым лёсам прадстаўнікоў беларускай дыяспары, сатырычна-гумарыстычную “Арцель Андрэя Самасея” – новае пераўтварэнне Віктара Шведа. Пазней арцельшчыкамі сталі Міхась Красоўскі і Янка Беразавец.

З прыходам у рэдакцыю тыднёвіка Міхася Шаховіча, студэнта беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, маладога хлопца са схільнасцю да сатыры, газета папоўнілася рубрыкай “З-за плоту”. Жарт “Беларуская карчма”, што з’явіўся з-пад пера Г. Валкавыцкага 1 красавіка 1973 года, даў пачатак новаму напрамку ў газеце – “Турыстыка”. Лірычны герой жарта марыць пабудаваць пры дарозе беларускую карчму, дзе будуць прадстаўлены народныя рамёствы, легенды, музыка, народная гастронамія. Г. Валкавыцкі быў упэўнены, што чытачы падхопяць яго ідэю і пашыраць акрэсленую тэму. Адазвалася Ларыса Геніюш з Зэльвы, Мікалай Гайдук (выдаў “Краязнаўчы слоўнік”).

Рубрыка “Шляхам гадоў”, якую ўзначальваў Мікалай Гайдук, па словах рэдактара, была ўведзена, “каб не заснуць навечна”. Ясных адносін да нацыянальных меншасцей у Польшчы ніколі не было. Г. Валкавыцкі іранічна ў сваіх нататках накіраваў гэтага пісаў: “Улада прыкмячае нас толькі тады, калі ёй кепска”. Нягледзячы на “несамавіты вэрхал”, па словах рэдактара газеты, беларусы гучна і ўпэўнена заявілі аб сябе як нацыю. У выніку – улады вымушаны былі праламіць сцяну маўчання ў нацыянальна-меншасным пытанні.

Так у васьмідзясятых гадах асабліваю ўвагу да беларусаў праяўляў Мікалай Казак, родам з Белаавежы, выпускнік гайнаўскага белліцэя. Ён арганізаваў першую нараду (21 кастрычніка 1983 года) прадстаўнікоў нацыянальных таварыстваў і іх друкаваных органаў. Вырашана было, што такія сустрэчы павінны адбывацца прынамсі два разы на год.

Г. Валкавыцкі – чалавек, апантаны беларускай ідэяй, таму і прапанаваў Аляксандру Баршчэўскаму заняцца праблемамі беларускага літаратурнага працэсу (рубрыка “Беларуская літаратура”).

Газета “Ніва” штодзённа вяла змаганне за чытача. Ці не таму Г. Валкавыцкага хвалюе і тэхнічнае афармленне “Нівы”, за што адказваў сакратар газеты Міхась Баравік. З мэтай удасканаліць знешні выгляд газеты

рэдактар узяў у штаты прафесійнага мастака. Але ж ні адзін з іх, на думку Г.Валкавыцкага, “месца ў рэдакцыі не сагрэлі [1, с. 57]. Таму тэхнічны нагляд таксама клаўся на плечы галоўнага рэдактара “Нівы”.

Нягледзячы на напружаны рытм работы, супрацоўнікі газеты знаходзілі час і для творчай працы. Ужо ў канцы 1956 года Сакрат Яновіч “Роднай глухаманню” даў заяўку на добрую прозу, “Мішкава жаніцьба” Васіля Баршчэўскага сведчыла аб з’яўленні таленавітага празаіка, “Партызаны” Аляксандра Амільяновіча сталі пачаткам пісьменніцкай кар’еры аўтара і г.д.

Без перабольшванняў можна сцвярджаць, што газета дала пачатак паэтычнаму руху, да якога далучыліся прадстаўнікі розных прафесій і сацыяльнага палажэння: беластоцкі рабочы Уладзімір Сасім, селянін Аляксандр Баршчэўскі, студэнт Мікалай Красоўскі, пенсіянер Сцяпан Луневіч, пачынаючы паэт з Тарнопаля Уладзімір Гайдук, рэпатрыянт Мікола Базылюк.

Супрацоўнікі газеты адкрывалі новыя імёны. Хочацца ўзгадаць (згодна ўспамінам Г. Валкавыцкага) дэбют Алеся Барскага на старонках “Нівы”. Пачынаючы паэт даслаў некалькі вершаў у рэдакцыю з прыпіскай: “Калі падыдуць, друкуйце. Як выдрукуеце, прышлю яшчэ, можа нават больш цікавых. З пашанай (нейкія каракулі)” [1, с. 49]. Рэдактар на яўны шантаж не звяртаў увагі, яго падкуплялі вершы, амаль пастаўлены голас, шкада, што не было ніякіх каардынатаў аўтара, а расшыфроўкі патрабавалі і імя аўтара, і некаторыя паэтычныя радкі. З цяжкасцю, падключыўшы “Рэдакцыйную пошту”, Г. Валкавыцкаму ўдалося ўстанавіць імя аўтара.

З баявым запалам стартаваў у 1960 годзе на старонках газеты “Ніва” Віктар Рудчык. З вершамі пачаткоўца рэдакцыя пазнаёмілася дзякуючы старэйшаму брату Віктара Уладзіміру. Неспакойны нораў паэта, неабыхавае стаўленне да жыцця, мэтанакіраванасць былі вызначальнымі рысамі вышэйназванага творцы: “Быў нашай разведкай і сілай хуткага рэагавання. І адышоў ад нас з байцоўскай хваткай”, – успамінаў Г. Валкавыцкі [1, с. 61].

У 1961 годзе на майскай літстаронцы адбыўся паэтычны дэбют Георгія Валкавыцкага як паэта. На старонках “Нівы” ён з’явіўся засакрэчана пад псеўданімам Юрка Зубрыцкі. Верш дэбютанта “Касмічны сон” – гэта адзін са сноў, што мучылі яго кожную ноч у Белавежы пасля вяртання з вайны. Сваім снам Г. Валкавыцкі адвёў нават спецыяльны сшытак. Паэт заўважыў цікавую заканамернасць: як толькі ён перасяляў сон на паперу, той пераставаў праследаваць маладога чалавека.

У маі 1963 года Г. Валкавыцкі прачытаў у “Вожыку” верш-плагіят свайго цёзкі. Абураны нахабствам плагіятара, свой гнеў Г. Валкавыцкі скіраваў на псеўданім, адмовіўся ад яго, а пачуўшы абвінавачванні пра “несацыялістычнае” нутро вершаў, Г. Валкавыцкі ўвогуле на нейкі час пакінуў гэты няўдзячны занятак.

Сёння да гонару Г. Валкавыцкага неабходна адзначыць, што дзякуючы яго намаганням і вопыту пры рэдакцыі было створана літаратурнае аб’яднанне. Яно

працавала семінарскім метадам, з творчым варштатам – літаратурнай старонкай. Г. Валкавыцкі, як старшыня літаратурнага аб’яднання, кіраваўся жыццёвым прынцыпам: сапраўдны талент абавязкова праб’е сабе дарогу, а калі яму падсабіць – праб’ецца хутчэй. Менавіта таму рэдактар газеты “Ніва” перш-наперш звярнуў увагу на літаратурны талент ліцэіста Івана Чыквіна і прасіў дырэктара бэльскага белліцэя Яраслава Кастыцэвіча падтрымаць таленавітага маладога чалавека. Пры правядзенні семінарскіх заняткаў для пачаткоўцаў старшыня абапіраўся на вопыт літінстытуцкіх творчых “чацвяргоў”, у якіх “паваленых было больш, чым пераможцаў, як любіў гаварыць Г. Валкавыцкі, але не было палеглых”. Безумоўна, літаратурная сябрына апраўдала сябе. Аб таварыцкіх зносінах творчых людзей можна атрымаць уяўленне з даведніка Г.Валкавыцкага “Літаратурная Беласточчына”. Кніга аб беларусах у Польшчы была выдадзена невыпадкава па-польску, а з мэтай пашырыць веды аб беларусах у польскім грамадстве.

Рабіць газету, як успамінае галоўны рэдактар, было няпроста ва ўсе часы. Перш-наперш, дакучалі кадравыя пытанні. 1966 год. Здаецца, склад рэдакцыі неблагі, але гэта пераважна студэнты-завочнікі. Г. Валкавыцкі добра разумеў, што для іх не газета, а вучоба на першым плане. Па гэтай прычыне перад рэдактарам востра паўстала пытанне пазаштатных карэспандэнтаў. Г.Валкавыцкі ўдзячны быў Карпюку і другім беларускім пісьменнікам, якія згадзіліся на бясплатнае перадрукаванне сваіх твораў на старонках “Нівы”. Як вядома, грашовыя ашчаднасці ішлі на павышэнне “стыпендый” рэдакцыйных студэнтаў.

Нельга не ўлічваць і той факт, што змены ўлады, гістарычныя ўмовы адбіваліся найчасцей адмоўна на лёсе газеты, здароў’і галоўнага рэдактара. Г.Валкавыцкі на інтуітыўным узроўні адчуваў небяспеку для свайго дзецішча. Пасля закрыцця тыднёвіка “Папросту” рэдактар “Нівы” разумеў, што бяда набліжаецца і да яго выдання, якое знаходзілася напярэдадні выхаду ў свет сотага нумару. І гэта было не проста прадчуванне. Гальяш Федаровіч, важны чыноўнік Управы ўнутраных спраў, знаўшоў у “Ніве” усе заганы “Папросту”. Г.Валкавыцкі вырашыў заняць нейтральную пазіцыю, ён не спрабаваў нават адбівацца, бо ў выступленні “пракурора” была адна фантастыка, з якой, як вядома, змагацца безнадзейна. Выратавала адчайная здагадка рэдактара: – Ці вы чытаеце “Ніву”? – паўжартам паставіў пытанне Г. Валкавыцкі. – Не, не чытаю. Але, добра пашукаўшы, і ў “Ніве” ўсё можна знайсці. Пасля такога дыялога суд над газетай адклалі на невызначаны час.

Гром над газетай разразіўся наступны раз у студзені 1972 года ў сувязі з перафарміроўкай ваяводскіх вярхоў. Нораў новапрызнанага гаспадара найболей спазналі беларусы. Адзін з падданных Куроўскага (кіраўніка партыйнай арганізацыі) учапіўся, як клешч, у першы лепшы нумар газеты “Ніва”. З канкрэтнага артыкула ён узяў радок, у якім Я. Чыквін параўнаў вершы Шведа да ананімнай паэмы “Лысая гара”, а далей пачаліся фантазіі, якія завяршыліся

даволі непрыемнай высновай: “У “Ніве” апафеоз антысавецкага твора!” [1, с. 131]. Як вядома, на гэтую лухту вымушаны быў рэагаваць старшыня камісіі партыйнага кантролю, што ў сваю чаргу ўнесла негатыўныя карэктывы ў змест тыднёвіка.

У газеце за 2 красавіка 1972 года была апублікавана гутарка з Адамам Мальдзісам аб праведзеных пошуках беларускага даследчыка ў польскіх архівах. Апавед ішоў пра паэму “Мачыха”, напісаную ў 1950 годзе і падпісаную псеўданімам Анэля з Устромя. Даследчык радаваўся, што адкрыў першую беларускую паэтэсу. Але занятак Мальдзіса не прыйшоўся да душы польскім мусаўцам. Яны абвінавацілі даследчыка ў тым, што ён перашывае польскіх светачаў у беларускую скуру: “Немцы адымаюць ад нас Каперніка, літоўцы – Міцкевіча, і вы прысвойваеце палякаў?!” [1, с. 134]. Тым не менш, нягледзячы на хітрыя падкопы, злыя нагаворы, не спыняўся беларускі рух. І як вынік – сямідзясятая гады вызначаліся стабільным і высокім тыражом “Нівы” (у сярэднім 7500 экзemplяраў).

Паступова пашыралася геаграфія чытачоў. У 1970 годзе аб’явіўся чытач газеты “Ніва” аж у Ташкенце. Беларус Іосіф Грыцук у пошуках хлеба і свабоды пераехаў у Аргенціну, дзе прымаў актыўны ўдзел у арганізацыі беларускага жыцця. У вайну прыняў савецкае падданства, трапіў у Ташкент. У 60-ыя гады пабываў у родным краі (родныя Валілы), пазнаёміўся з “Нівай”, пасля чаго сваякі з Беластока перасылалі яму рэгулярна газету.

Пашыралася і геаграфія карэспандэнтаў. На старонках “Нівы” былі надрукаваны вершы беларускага паэта Славаміра Хадаронка з Калінінграда. Падтрымаў яго Г.Валкавыцкі невыпадкова. Хадаронак вучыўся ў Літаратурным інстытуце ў Ягора Ісаева, у якога ў свой час вучыўся і рэдактар “Нівы”. А жыве Славамір Хадаронак у горадзе, у які вайна закінула ў свой час і Георгія Валкавыцкага. На здымках з фотаальбома, які даслаў паэт з Калінінграда ў рэдакцыю беластоцкай газеты, Валкавыцкі пазнаў залацістую алейку над азярцом, дзе падчас штурму горада ён перажываў крытычныя хвіліны.

Са словамі ўдзячнасці ў рэдакцыю газеты звярнуўся Уладзімір Клішэвіч, які жыў на паўднёвым захадзе ЗША, і выпадкова даведаўся, што на старонках тыднёвіка “Ніва” былі перадрукаваны яго вершы. Эміграцыйная прэса гэты факт замоўчвала. Г. Валкавыцкі ўзяў вершы Ул. Клішэвіча з альманаха “Ля чужых берагоў”. Рэдактарам кіравала адзінае жаданне – пазнаёміць беларускага чытача, што жыве ў Польшчы, з цудоўнай паэзіяй. Але не наўмысна Г.Валкавыцкі наклікаў гнеў эміграцыі на Уладзіміра Клішэвіча, на творы якога было накладзена вета.

У 1977 годзе чытачом і аўтарам “Нівы” стаў венгр Іштван Дабі. Цікавы факт: ён ніколі не сустракаўся з беларусамі, беларускую мову вывучаў па слоўніках, валодае дзевяццю еўрапейскімі мовамі, перакладае з дваццаці, з 1971 года жыве ў Гданьску.

У тыднёвік “Ніва” дасылаў свае паэтычныя творы, “пялёсткі”, як іх называў Г. Валкавыцкі, Фёдар Сухаў. Ён жыў у Расіі, у Горкаўскай вобласці (мястэчка

Красны Асёлак), у гады вайны прымаў удзел у вызваленні Белавежы, ляжаў у Беластоку ў шпіталі, пазней разам з Валкавыцкім вучыўся ў літінстытуце. З творамі вышэйпералічаных мастакоў слова можна пазнаёміцца ў рубрыцы “Адгалоскі”, якая з’явілася на старонках газеты дзякуючы намаганням галоўнага рэдактара.

З гадамі Г. Валкавыцкаму ўсё часцей хацелася вызваліцца ад рэдактарскіх пут, пайсці на пенсію, пахадзіць па краі, запісаць мімаходнае. Тромбафлебін пастаянна нагадваў аб сабе. Г. Валкавыцкі часам ледзь дабіраўся да рэдакцыі. Пасады трымаўся, як ён сам ацэньвае адносіны да свайго сацыяльнага статусу, – па прычыне слабога характару: то газеце вось-вось павінны выставіць воўчы білет, а на вызваленым месцы плануюць стварыць польскамоўны тыднёвік, аб чым ён даведаўся ад Сакрата Яновіча, у рукі якога выпадкова трапіў план культурнага развіцця Беласточчыны; то злёг у бальніцу графічны рэдактар Стэфан Рыбі, таленавіты мастак, і няма каму рабіць макет газеты. А магчыма, праца і яшчэ раз праца – гэта самая звычайная спроба супрацьстаяць хваробе.

Калі ж канчаткова вычарпаўся стрэсавы запас, Георгій Валкавыцкі адмовіўся прымаць удзел у выбарах на пасаду старшыні БГКТ (1984 год). І адразу на з’ездзе (X з’езд БГКТ, 06.05.1984), як ён піша ў нататках “Віры”, – адчуў камфорт незалежнага чалавека: “Хоць і пасадзілі ў прэзідыум, але ўпершыню быў я звычайным дэлегатом – ніякіх функцый, ні заданняў: глядзі і слухай” [1, с. 175]. Ад нахлынуўшай вольніцы пачаў сумаваць, хаця паранейшаму рэдагаваў “Ніву” і рабіў сваю гумарыстычную старонку, наведваў аўтамабільныя курсы. У 1987 годзе, як не балюча было, але ж вырашыў: “Усё. Закончаны мой летапіс, кропка” [1, с. 181]. Марыў пакінуць пасаду рэдактара светлым акордам. І толькі аб гэтым падумаў, як яго ветліва запрасілі павесткай прыняць удзел у пленарным пасяджэнні ГП БГКТ (22 лістапада 1987 г.), у парадку дня якога – “ацэнка тыднёвіка “Ніва”. “Значыць, засвярбелі гэпісцкія рукі! За тыдзень іду на пенсію. Хочуць прачасаць мае нервы. Арыгінальны гасцінец. Г. Валкавыцкі хоць і слыў чалавекам з жалезнымі нервамі, многія яго пабойваліся, але ўпершыню вырашыў паступіць па-свойму, пагрэбаваў ветлівасцю “ацэншчыкаў” [1, с. 181].

Амаль трыццаць гадоў Г. Валкавыцкі быў нязменным рэдактарам газеты “Ніва”. Да гонару заснавальніка тыднёвіка неабходна дадаць і наступны факт: “Тыя, хто хоць адзін раз зацікавіліся “Нівай”, у 80% становяцца яе сталымі чытачамі (згодна апытальніка, на аснове якога і рухалася гаворка на пленуме)” [1, с. 182]. Як бальзам на душу былі лісты, якія атрымаў Георгій Валкавыцкі ў разгар пакут расставання. “Я стаў падпісчыкам вашага пекнага і вельмі карыснага не толькі для беларусаў Беласточчыны, але і ўвогуле для ўсіх беларусаў, часопіса “Ніва”. Дагэтуль, на жаль, я не меў магчымасці выпісваць яго, хоць упершыню пазнаёміўся з Вашым цудоўным выданнем яшчэ будучы студэнтам беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Маю вялікую надзею застацца аж да канца дзён сваіх гарачым прыхільнікам Вашага часопіса.

... Працую я пробашчам каталіцкай парафіі на Гродзеншчыне... Добра знаёмы з пробашчам парафіі Вішнева кс. Уладыславам Чарняўскім, які (адзін на ўсю Беларусь) адпраўляе набажэнства на беларускай мове. Ён таксама атрымоўвае “Ніву”.

... Я закаханы ў творы пісьменнікаў Вашага краю, у асаблівасць і непаўторнасць іх мовы” [1, с. 183].

Завяршаецца кніга “Віры” невялікім творам “Адгалоскі”, які напоўнены шэрагам пытанняў і сцверджанняў. Г. Валкавыцкага хвалюе: ці прачытае гэтыя нататкі ўнук? Нашчадкі беларускай справы? Для нас важна ведаць, што і як рабілі нашы папярэднікі, каб адрадіць беларускі рух, у прыватнасці, на Белавежы.

Літаратура:

1. Валкавыцкі, Г. Віры. Нататкі рэдактара / Г. Валкавыцкі. Бібліятэчка беларускага літаратурнага аб’яднання “Белавежа” пад рэдакцыяй Яна Чыквіна. – Беласток, 1991. – 184 с.

УДК 811.161.1

ББК 81.411.2

ПЛАМЕННЫЙ ЗАЩИТНИК СВОБОДЫ И СПРАВЕДЛИВОСТИ

Т.Б. Лиокумович,
д. фил. н., проф.
(США, Чикаго)

Аннотация

В статье представлены материалы, рассказывающие о судьбе украинского писателя поэта, прозаика, публициста, критика А. Гаврилюка и его связях с Брестчиной. Анализируются его стихотворения, поэма «Песня из Берёзы», документальная повесть «Берёза», рассказывающая о Берёзкартузском концлагере – кровавом застенке, затерявшемся среди полесских болот, где довелось ему испытать тот ад, который существовал в концлагере.

Ключевые слова

Народ, писатель, творчество, служение, борец, Брестчина, узник, историческая память

Географическое пограничное месторасположение Брестчины веками определяло напряжённую судьбу её обитателей. Вихревые исторические ветры часто пролетали над ней разрушительными ураганами и тайфунами. Чтобы выстоять в жестоких грозах и бурях, жителям приходилось проявлять самоотверженность, мужество, непоколебимую веру в своё право на мирную жизнь и созидательный труд.

Среди славных имён, связанных с Брестчиной, почётное место принадлежит украинскому писателю и общественному деятелю Александру Гаврилюку – че-